

Κώστας Μπακιρτζής, «Η Χαρά της μάθησης», *Κοινωνία και ψυχική υγεία*, τεύχος 7, ΑΠΘ, 2006, σελ. 53-68. <https://www.ekpaideytikos.gr/index.php/arhra/978-i-xara-tis-mathisis-kostas-bakirtzis>

(Απόσπασμα)

Παιδαγωγικές προεκτάσεις:

Η παιδαγωγική της βιωματικής εμπειρίας

Ποιές είναι λοιπόν οι συνθήκες που μπορούν να διευκολύνουν αυτό το «πέραςμα», αυτή την αλλαγή που συνιστά τη μάθηση; Εδώ βρισκόμαστε στο πεδίο της παιδαγωγικής και ιδιαίτερα της στάσης του παιδαγωγού και της σχέσης που αναπτύσσεται με τους μαθητές του. Ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της στάσης ή ύφους του παιδαγωγού οφείλουν να εξασφαλισθούν ώστε να υπάρχουν συνθήκες μάθησης και ανάπτυξης ικανοποιητικές για όλα τα παιδιά.

Οι έρευνες του ιδρυτή της Κοινωνικής ψυχολογίας Kurt Lewin και σ' αυτό το θέμα έχουν διαχρονική ισχύ και παραμένουν αξεπέραστες (Μπακιρτζής, 2002). Πρόκειται για «το ύφος της ηγεσίας» και τα αποτελέσματά του στην παραγωγικότητα και στο βίωμα των μαθητών. Η έρευνα για το «αυταρχικό», «δημοκρατικό» και «laissez-faire» ύφος ηγεσίας (1938-39) παραμένει πρότυπη. Τα συμπεράσματα έδωσαν το προβάδισμα στο «δημοκρατικό» ηγέτη, όμως η επανάληψη της έρευνας στην τότε ανατολική Γερμανία (1959), στην Ιαπωνία (1958) και στις Ινδίες (1961) σχετικοποίησαν τα αποτελέσματα σε συνάρτηση με τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Ο «αυταρχικός» ηγέτης έχει το προβάδισμα στις ασιατικές χώρες. Επίσης γνωρίζουμε ότι μερικοί μαθητές σε κάποια φάση της ανάπτυξής τους και σε ορισμένες δραστηριότητες χρειάζονται περισσότερη καθοδήγηση και άλλοι περισσότερη ελευθερία και αυτονομία. Ορισμένοι χρειάζονται ακόμη και να εξαρτηθούν σε κάποια φάση από γονείς, δασκάλους, φίλους, εργοδότες, και άλλοι να στηριχθούν περισσότερο στον εαυτό τους και σε σχέσεις ισοτιμίας με τους άλλους.

Η μετέπειτα, κορυφαίας σημασίας σύλληψη του Lewin (1947), λίγους μήνες πριν τον ξαφνικό θάνατό του, έδωσε την απάντηση με το Training group (εκπαιδευτική ομάδα). Η ελευθερία, η αυτονομία και η συνεργασία λειτουργούν και αναπτύσσονται μόνο σε κατάλληλες συνθήκες συνοδείας. Ο Lewin προτείνει την ουδέτερη επαναδιατύπωση των λεγομένων από τα μέλη της ομάδας, το γνωστό καθρέφτισμα. Ο συντονιστής της ομάδας λειτουργεί ως μνήμη των συναντήσεων, επικεντρώνοντας την προσοχή στα φαινόμενα της Δυναμικής της Ομάδας που παρατηρεί (συγκρούσεις, συνοχή, μορφή ηγεσίας από άτυπους ηγέτες που αναδύονται, κ.ά.). Τα εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα που παρατηρήθηκαν εξέπληξαν τους πάντες. Η απουσία υπευθύνου «αρχηγού» όχι μόνο δεν αποδιοργάνωσε τις ομάδες αλλά παρατηρήθηκε εξαιρετική κινητοποίηση των μελών, ενδιαφέρον, συνεργασία και παραγωγικότητα.

Προσανατολιζόμενος σε ανάλογη μη-κατευθυντική αντίληψη ο πολύ γνωστός σήμερα Carl Rogers (1901-1987), καθαρόαιμος κλινικός και ψυχοθεραπευτής, τολμά τη σχέση και ανοίγει ένα τεράστιο κεφάλαιο στην ψυχοθεραπεία-συμβουλευτική και στην παιδαγωγική. Πρόκειται για σχέση κατανόησης και συν-πάθειας δίχως κανενός είδους ερμηνείες των λεγομένων και των συμπεριφορών. Τρία είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της στάσης αυτής:

- Ενσυναίσθηση.
- Γνησιότητα.
- Ανεπιφύλακτα θετική αποδοχή.

Η ενσυναίσθηση ορίζει τη στάση εκείνου που συναισθάνεται (και το δείχνει!) τη χαρά, τη λύπη, την απογοήτευση, και όποιο άλλο συναίσθημα βιώνει ο άλλος. Φαίνεται να είναι ο πιο αποτελεσματικός και διευκολυντικός παράγοντας της ανάπτυξης. Από τα πιο αρχέγονα τελετουργικά περάσματα, το αρχαίο θέατρο και την πατερική διδασκαλία για την παιδεία, μέχρι τη σύγχρονη συστηματική επιστημονική έρευνα, το συν-πάσχω δεν εγκαταλείπει την κεντρική και αναμφισβήτητης αξίας σημασία του, τόσο στην ατομική ανάπτυξη όσο και σ' αυτή ολόκληρων κοινωνιών και πολιτισμών.

Η γνησιότητα ορίζει τη στάση εκείνου που είναι αυτό που δείχνει, υποστηρίζει και πιστεύει, και όχι μία πρόσοψη και ένας ρόλος για να δώσει το καλό παράδειγμα ή να κρυφτεί. Πρόκειται για ένα λεπτό χαρακτηριστικό που προϋποθέτει γνώση και καλή σχέση με τον εαυτό, αποδοχή και εκτίμηση, δίχως υπερβολικές απαιτήσεις και ανέφικτα ιδανικά προσόντα και συμπεριφορές, που υποδεικνύονται περισσότερο από εξωτερικά πρότυπα παρά αναδύονται από μέσα μας. Το να είναι και να αποδέχεται ο δάσκαλος τον εαυτό του, διευκολύνει το μαθητή να γίνει και να αποδεχθεί το δικό του.

Η ανεπιφύλακτα θετική αποδοχή ορίζει τη βαθιά αποδοχή του άλλου γι' αυτό που είναι και όχι γι' αυτό που θα μπορούσε ή θα έπρεπε να είναι σύμφωνα με τα δικά μας ή άλλα πρότυπα, που τελικά οδηγούν σε συγκρίσεις, απορρίψεις και εκβιασμούς, φυσικούς και ηθικούς. Ασφαλώς πολλά έχουμε να μάθουμε από τους γονείς και ιδιαίτερα τις μητέρες που αγαπούν και ενδιαφέρονται δίχως όρους και δίχως να συγκρίνουν με τίποτα τα παιδιά τους, όπως υπογραμμίζει το παραμύθι με το άσχημο παπάκι. Αυτό δεν αναιρεί την αξία των προτύπων και των στόχων που θέτει κανείς για τον εαυτό του ή γι' αυτούς που ενδιαφέρεται και αγαπά. Υπογραμμίζει αντίθετα τις προϋποθέσεις και τα χαρακτηριστικά της στάσης του για να επηρεάσει, για να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον και για να ιδιοποιηθούν αυτοί οι στόχοι από το παιδί, επιλέγοντας το ίδιο ότι του χρειάζεται κάθε φορά.

Η σύγχρονη παιδαγωγική, λαμβάνοντας κεντρικά υπόψη τα παραπάνω ευρήματα της κοινωνικής και της ανθρωπιστικής ψυχολογίας, υπογραμμίζει τη σημασία της επιρροής και των προτάσεων που οφείλουν να γίνονται προς τους μαθητές. Μάθηση και ανάπτυξη σε πουριτανικό, άχρωμο και άοσμο περιβάλλον δεν είναι δυνατό να υπάρξει. Πρόκειται για ιδεολογικό κατασκεύασμα που καλύπτει ισχυρότατες ανάγκες επιβολής και εκμετάλλευσης.

Οι άνθρωποι επηρεάζουν και επηρεάζονται. Αλλιώς από πού και πώς να μάθουμε; Από το τίποτα; Το πρόβλημα της παιδείας είναι οι καλές και χρήσιμες επιρροές που τίθενται στην υπηρεσία της ανάπτυξης του κάθε παιδιού, και όχι οι επιρροές που ενδιαφέρονται να καλύψουν ψυχολογικές, οικονομικές και άλλες ανάγκες των επηρεαζόντων. Ιδιαίτερη σημασία έχει οι θετικές επιρροές να μην υπάρχουν μόνο στην ατμόσφαιρα, πράγμα που είναι βέβαια πολύ σημαντικό, αλλά να γίνονται και προτάσεις για συγκεκριμένες δραστηριότητες, ιδιαίτερα αυτές που απαιτούν συστηματικότητα και οργάνωση. Οι προτάσεις αυτές οφείλουν να είναι πραγματικές, δηλαδή να τίθενται στη διάθεση των μαθητών δίχως να τους επιβάλλονται, άμεσα ή έμμεσα. Αυτό ήδη επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό στην ειδική όπως και στην προ-σχολική αγωγή, στην περιβαλλοντική εκπαίδευση, στην αγωγή υγείας, στην επιμόρφωση και στη δια βίου εκπαίδευση. Γίνονται πολλές προσπάθειες σήμερα να επεκταθεί αυτό το πνεύμα και στάση σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Το πρόβλημα είναι δυσεπίλυτο. Η σοβαρότερη δυσκολία δεν σχετίζεται με το ότι δεν γνωρίζουμε αρκετά για το τι χρειάζονται τα παιδιά, αλλά με το ότι πολύ συχνά τα μπερδεύουμε στην πράξη, από υπερβάλλοντα ζήλο θα έλεγα, δίχως την κατάλληλη προετοιμασία, θεωρητική και κυρίως βιωματική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών και κάθε είδους εκπαιδευτών, βασισμένη στην προσωπική εμπειρία και εμπλοκή. Η τυπική, τεχνοκρατική γνώση και εφαρμογή είναι εύκολη και εξαπλώνεται ραγδαία. Τα διάφορα εκπαιδευτικά πακέτα βιωματικής μάθησης και εκπαίδευσης κυκλοφορούν παντού, ως προϊόντα ευρείας κατανάλωσης, με σαφείς οδηγίες χρήσης, ακόμη και για τον πλέον ανίδεο! Το δύσκολο είναι η δημιουργία στάσεων, αντιλήψεων και αξιών σεβασμού του άλλου, του διαφορετικού Άλλου. Αν το συνειδητοποιήσουμε αυτό τα «εκπαιδευτικά πακέτα» θα μείνουν να σαπίσουν στα ράφια του πολυκαταστήματος που τα πουλάει και εμείς θα σκύψουμε πάνω στους μαθητές μας να τους αφουγκρασθούμε και να συν-κινηθούμε γι' αυτό που είναι και για τα όσα μπορούν να κάνουν, να μοιραστούν και να ζήσουν.